

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr E. T. v. d. Born, Helpman (Gr.); Ir B. ter Brugge, Almelo; Dr K. J. Cremer, Kampen; Dr R. J. Dam, Kampen; Dr A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr D. van Dijk, Groningen; Dr K. Fernhout, Baarn; Drs D. J. Galle, Haarlem; Mevr. G. Gilhuis-Smitskamp, Mijdrecht; Dr J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr J. van Herken, Ermelo; A. Janse, Biggekerke; Dr P. Jasperse, Leiden; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr J. v. d. Linden, Zeist; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Drs Joh. Luijkenaar Francken, Rotterdam; Mevr. J. M. Th. Luijkenaar Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnalda, Ermelo; P. J. Risseuw, 's-Gravenhage; C. Rijnsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr R. Schippers, Wanswerd; Dr J. Smelik, 's-Gravenhage; Drs H. Smilde, Groningen; Drs H. Smitskamp, 's-Gravenhage; Dr N. Streefkerk, Wolvega; D. Stroo, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa.; Dr J. Thijls, Zwolle; Dr C. Veenhof, Haarlem; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr M. Vreugdenhil, Meliskerke; Dr F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage; Jan Zwart, Zaandam.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 101, Kampen.

OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Drukkers-Uitgevers:
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f7.50 en voor Ned-Indië f6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Uit Dr A. Kuyper's aesthetische Studien. I. — Uit de Schrift: De Losser gelost. (Luc. 2:22, 23). — Kerkelijk Leven: Koningschap en Herderschap. Voorwaarts. I. Calvinistenbond. Om Sions wil. Deputaten voor de geestelijke bearbeiding der verstrooide Gereformeerden in Ned-Indië. Schipperskinderen. „Sonnevank" vraagt assistentie. — Even Parkeerers: Nationale bekeering en de bekeering der natie. — Pop. Wet. Schetsen: Obligatie-leeningen. II. — Lit. en Kunst: Een jubileum-bundel. — Uit het Pol. en Soc. Leven: Kerkelijk en onkerkelijk Nederland. III. — Vakwetenschap en Praktijk: Het sterilisatie-vraagstuk. VIII. — Uit de Buiteni. Kerken: De Geref. Kerk in Zuid-Afrika. III. — Perschoouw. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

Uit Dr A. Kuyper's aesthetische Studien.

I.

Wie onder ons zich principiëel rekenschap wil geven van zijn kunst- en schoonheidswaardeering verwaarloost Kuyper's aesthetische beschouwingen niet dan tot zijn groote schade. In hoofdzak zijn ze te zoeken in een viertal geschriften: Het Calvinisme en de Kunst, een rectorale oratie van 1888, de Stone-lezingen, in 1898 te Princeton gehouden, De gemeene Gratie (in Wetenschap en Kunst) van 1905 en Pro Rege, derde deel, van 1912.

Het is ons doel in kort bestek eenige van Kuyper's hoofdgedachten over deze materie in de herinnering terug te roepen. Gezien den betrekkelijk langen tijdsduur, dien de aangelegen studien overspannen, zou het wel te verwonderen zijn, zoo Kuyper zichzelf steeds gelijk gebleven was, zoo hernieuwde bestudeering van telkens wisselend gezichtspunt uit hem niet steeds nieuwe aspecten had getoond. Waarschijnlijk zal ons blijken, dat we hier en daar niet kunnen volstaan met het reproduceeren en overnemen van zijn gedachten; dat we voor een keuze worden gesteld; dat Kuyper te volgen zou zijn Kuyper verloochenen.

Daar aan een volledige, gedetailleerde vergelijking der genoemde geschriften, voorzover ze dan thans in aanmerking komen, in een weekblad niet kan worden gedacht, kiezen we eenige der in ons oog belangrijkste onderwerpen uit ter bespreking. In dit en een volgend artikel kome dan ter sprake wat Kuyper dacht over het vraagstuk van: de Kunst en de gemeene Gratie. De lezer verontschuldige hier en later de soms breede citaten met de wenschelijkheid Kuyper zelf zoo duidelijk mogelijk te doen spreken.

Reeds in Het Calvinisme en de Kunst¹⁾ is hij de overtuiging toegedaan, dat alle kunsttalent en kunstzin „niet tot de bijzondere, maar tot de algemeene genade behoort". „Juist toch de Calvinist had steeds een scherp oog voor het feit, dat God God bleef ook over de volken en personen, die Hem niet aanriepen; en dat Hij aan ons gevallen geslacht een heerlijken schat van denkracht, rechtsbesef en kunsttalent schonk, die veelszins rijker aan de verwerpers dan aan de vereerders van Zijn naam wierd toebedeeld" (15).

In de tweede plaats schrijft hij de volledige vrijmaking der kunst uit de boeien der Kerk in den diepsten grond toe aan Calvijn's onderscheiding tusschen een algemeene en een bijzondere genade. „Acht men dat enkel binnen de omtuining der Kerk Gods heerlijkheid gezien wordt, en dat hetgeen onder de volken buiten het kerkelijk erf doorleefd wordt, een schier uitsluitend demonisch karakter draagt, dan natuurlijk moet wel het pogen ontstaan, om heel het leven kerkelijk te maken, en is exorcismus het geboden middel, om iets

van het onheilige op het heilig terrein over te brengen. Maar daartegen juist kwam de Calvinist op. Hij weet niets van een exorcisme. Hij acht, dat ook het aardsche leven op zichzelf betekenissen heeft; bekend, dat er vonken van hoogere gratie ook in de heidenwereld gloorden; en belijdt, dat God de Heere na den zondeval, ook buiten de quæstie der zaligheid om, genadegaven aan dit menscheijk geslacht schonk, ten einde een eerbaar „menscheijk leven" mogelijk te maken. „Eeuwig zaligheid" is den Calvinist geen vrucht van een kerkelijk-maken der wereld, maar eeniglijk van uitverkiezing; en deze uitverkiezing, die op het eeuwige doelt, en de algemeene genade, die voor dit leven aan ons geslacht verleend is, zijn twee. Dit ging door voor de volken in hun tegenstelling tot Israël, maar ging natuurlijk ook door voor de onderscheiding van kerk- en volksleven in elk Christenland... Beide, Kerk en maatschappij leidden van nu voortaan een eigen leven, hadden zich te ontwikkelen, elk naareigen aard" (21). In een noot (76) merkt K. hierbij op: „Niet enkel zijn Kerk, heel de wereld moet Hem eere geven. Edoch de wereld, die dit niet kan op de manier der Kerk, ontving de „algemeene genade", om het op haar wijs te doen".

In de Kerk werd deswege alle wereldsch ornament opzij gezet, maar buiten haar muren aan de kunst een nieuwe wereld als arbeidsterrein ontsloten. Zelfs oefende het Calvinisme zijdelings invloed uit op de kunst in stofkeuze en stemming door zijn gezond-realistischen zin, zijn leer der uitverkiezing, zijn democratischen aanleg, zijn huislijken trek, zijn vrijheidsdorst (21-27).

Maar een eigen kunststijl mist het Calvinisme — en dat is zijn eere; juist doordat het „de kunst mondig dorst verklaren en op eigen verantwoordelijkheid de wereld inzond". „Zelfs de poging, die gewaagd is, om in de nieuwe wereld der tonen, die Bach en Händel ontsloten, een specifiek-Protestantsche kunstopenbaring te beluisteren, acht ik dan ook mislukt" (29).

Eén uitzondering kent Kuyper: de kunst der poëzie. In het onnavolgbaar schoon geschreven sluitstuk zijner rede (met de beroemd geworden herwaardeering van Cals) betreft hij den Calvinistischen dichtstijl op het leven. Vanwaar die uitzonderingspositie der dichtkunst? In tegenstelling met de andere kunsten is zij nationaal en zoo kon het ook niet anders, of de in den boezem der natie worstelende tegenstellingen moesten in haar aan het woord komen" (30).

De gelijkgetitelde Stone-lezing werkt een en ander onder nieuw gezichtspunt uit. Zoo is o.a. het volgende citaat belangrijk: „Religie en kunst hebben elk een eigen levenssfeer, sferen die, aanvankelijk nauwelijks onderscheiden en deswege ineengemengd, bij rijker ontwikkeling vanzelf uiteengaan" (142). De lezer heeft opgemerkt, dat hier niet meer sprake is van Kerk en Kunst als onderscheiden, ja gescheiden sferen, maar van Kunst en Religie. Voorwaar, een ingrijpend verschil!

Wederom wordt de vraag gesteld, of de rekening van het Calvinisme gedebiteerd mag worden met de ontstentenis van een eigen kunststijl.

Thans wordt vastgesteld, dat een alomvattende, alle kunsten stempelende stijl ondenkbaar is bij buitensluiting der Religie. En die komt als inspiratiebron voor den Calvinist niet in aanmerking. Al heeft het Calvinisme zijdelings en feitelijk de ontwikkeling der kunsten bevorderd. Op muzikaal gebied zelfs positief en in directen zin. (138-167). Men kent het onvergetelijke slot der lezing!

Verwante gedachten keeren in De gemeene Gratie terug. Toch zijn verschillpunten te ontdekken. Het huwelijk tusschen kunst en religie wordt even streng als vroeger veroordeeld (46). Niettemin moest „aan den geest van de Christelijke religie de steun geboden worden, dien de schepping van een Christelijke Kunst alleen verschaffen kon. Te betreuren was het slechts, dat deze

verjongde Kunst en te eenzijdig en te uitsluitend kerkelijk optrad. Te eenzijdig, door de vijandige positie waarin zij zich aanvankelijk stelde tegenover de klassieke kunst der oudheid, en te kerkelijk, doordien alleen in het centrum van het kerkelijk leven vooralsnog de gegevens aanwezig waren om ware Kunst te doen opbloeien... Dit nu had tengevolge, dat het denkbeeld van Christelijke Kunst schier voor gelijkloidend gold met kerkelijke kunst... Al heeft dan ook deze kerkelijke kunst ontegenzeggelijk veel schitterends voortgebracht, en kostelijken dienst gedaan, om aan de ideale opvatting van het leven een heiliger richting te geven, toch kan kwalijk beweerd worden, dat haar spoor ons duurzaam den weg kon wijzen. Immers de Kunst leeft bij de gemeene Gratie... (84). Daarom weigerde de Reformatie dan ook, bij alle waardeering, „in haar de eenig ware en volkomen uiting der Kunst naar Christelijken maatstaf te eeren" (84).

Men hoort het, hier klinkt een andere toon in Kuyper's waardeering der kerkelijke kunst. Ze mag dan al niet de Christelijke kunst vertegenwoordigen, ze heeft haar onloochenbare verdiensten. Desondanks wordt het gemeene-Gratie-standpunt niet verlaten. „Op zichzelf is het volkomen waar, dat de Kunst, na haar vrijmaking, wereldsch geworden is, in dien zin, dat ze alsnu ophield op het heilig erf te verkeerren (hoe weinig streng dit genomen moet worden, blijkt uit wat we zoeven citeerden en uit wat volgt, D.) en zich mengde in 't gewone burgerleven. Haar inspiratie heeft nooit tot de particuliere Genade behoord, maar is altoos uit de gemeene Gratie voortgekomen... Maar hierin ligt volstrekt niet opgesloten, dat de Kunst daarom voortaan haar motieven niet meer aan het heilige zou mogen ontleenen, of geen roeping meer tot verheerlijking van Gods naam zou hebben". (50). Geen kunst van hooger orde „die, sinds ze haar zelfstandig karakter openbaarde, niet ook van het heilige en gewijde haar rijksle motieven heeft ontvangen... De scheiding tusschen Kerk en Kunst draagt daarom volstrekt niet het karakter van een volkomen scheiding tusschen Kunst en de Religie." (50).

Voor al deze laatste zin verdient, na wat we uit Het Calvinisme (en de Kunst) citeerden, alle aandacht.

Nu behoudt de Kunst ook tegenover den eeredienst haar roeping, althans wal bouw-, zang- en toonkunst aangaat (77). Doch ook daarbuiten heeft ze op heiligt terrein haar bestemming. Immers van tweërlei geest kan ze instrument zijn, wijl in al haar scheppingen draagster en voertuig van een bezieling, die stuurt en stuwt in een bepaalde richting (77, 79, 81). „Hiermede is niet ontkend, dat er tot op zekere hoogte ook een neutraal terrein van de Kunst denkbaar is, waarop geen geestesrichting uitkomt; maar zelfs dat gaat slechts bij oppervlakkige beschouwing door, en nauwelijks verheft de Kunst zich tot iets hooger terrein, of de uiting van deze of gene geestesrichting is aanstonds onmiskenbaar." (81). Voorbeelden worden ontleend aan de bouwkunst (Pantheon te Rome tegenover Gothischen Dom te Keulen), schilderkunst (Rembrandts diepe ernst tegenover Jan Steens wuften losbandigheid), zang- en toonkunst (Wilhelmus van Nassau tegenover Marseillaise; Bach tegenover Meijerbeer²⁾).

Speciaal het laatste is interessant naast de opmerking in Het Calvinisme en de Kunst over Bach en Händel, bij wie een specifiek-Protestantsche kunstopenbaring te beluisteren niet mogelijk zou zijn. Zeker, van een specifiek-Protestantsche kunst rept ook de plaats uit De gemeene Gratie niet. Maar met groote stelligheid wordt hier toch het bestaan van een kunst uit goddelijke inspiratie gesteld tegenover ene die tot den geest uit de diepte haar oorsprongen herleidt.

1) Ter onderscheiding citeeren we de overeenkomstige lezing uit de Stone-lectures als: „Het Calvinisme (en de Kunst)".

2) Elders bij Kuyper de juiste schrijfwijze van dezen naam.